

Sosyal Bilgiler Ders Kitapları Üzerinde “Mavi Anadoluçuluk” Akımının İzleri

Osman Kubilay GÜL¹
Nagihan EVCİ²

Gönderim Tarihi: 13.06.2021

Yayın Tarihi: 31.12.2021

Öz

Bu çalışma, tarihsel bilinç ve ortak kültürün oluşturulmasında önemli bir noktada bulunan Mavi Anadoluçuluk fikir akımının sosyal bilgiler ders kitaplarına yansımalarını belirlemek amacıyla yürütülmüştür. Nitel araştırma kapsamında yürütülen bu çalışmada, doküman incelemesi yöntemi tercih edilmiştir. Çalışmada sosyal bilgiler 4, 5, 6. ve 7. sınıf ders kitapları Mavi Anadoluçuluk fikir akımı çerçevesinde incelenmiş ve bu akıma ait düşüncelerin ders kitaplarına yansımaları ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Çalışmanın verilerini, 2018-2019 eğitim-öğretim yılında sosyal bilgiler derslerinde okutulmak üzere ders kitabı olarak kabul edilen ve beş yıl süreyle kullanımına izin verilen, sosyal bilgiler 4, 5, 6. ve 7. sınıf ders kitapları oluşturmaktadır. Verilerin analizi için betimsel analiz tekniği kullanılmıştır. Çalışmada elde edilen bulguları, ders kitaplarında yer verilen; kültür ve kültürel unsurlara yönelik faaliyetler, gelenek-görenekler, Anadolu uygarlıkları, hümanizm, sanat, doğal ve beşeri güzellikler, yazılı edebi ürünlerin kullanımı, nadir de olsa İslamiyet'e verilen önem konularının Mavi Anadoluçuluk fikir akımı çerçevesinde ilişkilendirilmesi oluşturmaktadır. Bulgular ışığında ise, Mavi Anadoluçuluk fikir akımı; Anadolu kültürünü, insanı, tarihi, coğrafyayı, sanatı, hümanizm düşüncesini, edebiyatı ve edebi ürünleri ele alması bakımından Anadolu'ya farklı bir gözle bakabilmeyi sağlayacağı için bu akımın önemi tespit edilmiştir. Ayrıca Mavi Anadoluçuluk fikrinin sosyal bilgiler ders kitaplarına yansımalarının da öğrencilere birçok noktada fayda sağlayacağı sonucu ortaya çıkarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal bilgiler, sosyal bilgiler ders kitapları, sosyal bilgiler eğitimi, Mavi Anadoluçuluk Akımı

Traces of “Blue Anatolianism” Movement on Social Studies Textbooks

Abstract

This study was carried out in order to determine to what extent the Blue Anatolian Movement, which is an important point in the creation of historical awareness and common culture, reflected on social studies textbooks. In this study, which was carried out within the scope of qualitative research, the document analysis method was preferred. Social studies in the study 4,5,6. and 7th grade textbooks were examined within the framework of the Blue Anatolian Movement stream and the reflections of the thoughts belonging to this trend to the textbooks were tried to be revealed. The data of the study are social studies 4,5,6, which is accepted as a textbook to be taught in social studies courses in the 2018-2019 academic year and is allowed to be used for five years. and 7th grade textbooks. The data were obtained through descriptive analysis. Findings of the study; included in the textbooks; activities for cultural and cultural elements, traditions-customs, Anatolian civilizations, humanism, art, natural and human beauty, the use of written literary products, and rarely, the importance given to Islam is associated with the Blue Anatolian idea thought stream. In the light of the findings, the idea of Blue Anatolianism; The importance of this movement has been determined as

¹ Sorumlu Yazar: Osman Kubilay Gül, Doç. Dr., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Türkiye, kubilaygul@gmail.com, ORCID: 0000-0001-9829-1819

² Nagihan Evcı, Doktora Öğrencisi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Türkiye, evcinagihan@gmail.com, ORCID: 0000-0002-1001-312

it will enable us to look at Anatolia from a different perspective in terms of handling Anatolian culture, people, history, geography, art, humanism thought, literature and literary products. In addition, it has been revealed that the reflection of the idea of Blue Anatolian Movement in social studies textbooks will benefit students at many points.

Key Words: Social studies, social studies textbooks, social studies education, Blue Anatolian Movement

Giriş

Kelime manası olarak “bir zaman dilimi içerisindeki değişikliklerin tümü” anlamına gelen değişim (Müderisoğlu, 2018, s. 6382), insanlar için olduğu kadar ülkeler ve toplumlar için de geçerli bir kavramdır. Zamanın akıyor olması, değişimin de kaçınılmaz olmasına sebebiyet vermektedir. İnsanların yaşadığı değişimler kendilerini ve çevrelerini etkilerken toplumların yaşadığı değişimlerin etkileri çok daha geniş sahalara yayılmaktadır. Tarihi süreç içerisinde yaşanan köklü değişimlerden birisi de Fransız İhtilali’dir. Fransa merkezli başlayan ihtilal, yaydığı fikir akımları ile önce Avrupa’yı sonra da bütün dünyayı etkilemiştir. İhtilalin yaydığı hürriyet, bağımsızlık, insan hakları ve milliyetçilik gibi fikirler toplumlar arasında hızla yayılmış sadece düşüncülerin değil, dünya haritasının da değişmesine neden olmuştur. Özellikle milliyetçilik akımı büyük imparatorluk çağının sonunu getirmiş, ulusal devletler dönemini başlatmıştır. Çok uluslu yapıya sahip olan Osmanlı Devleti de bu değişimden nasibini almış ve hâkimiyeti altındaki milletler birer birer bağımsızlıklarını ilan etmeye başlamıştır (Yıldırım, 2012, s. 6; Atasoy, 2019, s. 2).

Osmanlı’nın dağılma dönemine girmesiyle birlikte birçok problem de kendini göstermeye başlamıştır. Karşılaşılan problemleri çözmek, kötü gidişatı durdurmak ve ayrılıkçı unsurların devlete vereceği zararı engellemek amacıyla Osmanlı aydınları tarafından bir takım fikir akımları ileri sürülmüştür (Çilliler, 2015, s. 45). Bu fikir akımlarından *Osmanlıcılık*, 19. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu bünyesindeki çeşitli dinsel ve etnik ulusların aynı vatan toprakları üzerinde, ortak bir imparatorluk fikri etrafında birleştirilmesi düşüncesiyle oluşturulan bir fikir akımıdır (Kuran, 1997, s. 62-63). II. Mahmut döneminde tam olarak ifadesini bulan Osmanlıcılık Akımı, tüm Osmanlı tebaasını birleştirmeyi amaç edinmiş olsa da Müslüman ve gayrimüslim halk arasında birlikteliği sağlayamadığı için başarısız olmuştur (Akgül Ünsal, 2020, s. 193). Buna rağmen Osmanlıcılık fikri, Osmanlı Devleti’nin sona erdiği güne kadar resmi devlet politikası olarak devam etmiştir. Bunun en önemli nedeni olarak devletin son zamanlarına gerek Anadolu’da gerekse Arap yarımadasında yaşayan Müslüman ve gayrimüslim tebaanın varlığı gösterilebilir. *Bir diğer fikir akımı olan İslamcılık*; Türk modernleşme sürecindeki birlikteliğin, İslam’ın hem Osmanlı içerisindeki Müslüman halkı hem de dünya Müslümanlarını bir bütün olarak görmesi sonucu oluşacağını savunmaktadır. Özellikle balkanlardaki toprakların büyük bölümünün kaybedilmesinden sonra, gayrimüslimlerin ülke nüfusundaki oranının azalması, aydınların İslamcılık fikri üzerine daha fazla kafa yormasına neden olmuştur. İslamcılık hiçbir zaman devletin resmi politikası haline gelmese de II. Abdülhamid zamanında en parlak dönemini yaşadığı ve kendisinin İslamcılık fikri doğrultusunda politikalar izlediği savunulabilir. İttihat ve Terakkinin yönetimi ele geçirmesinden sonra İslamcılık fikri önemini yitirmeye başlamıştır. I. Dünya savaşı sırasında Arapların İtilaf Devletlerinin yanında fiili olarak yer almaları ve Osmanlı Devleti’ne karşı savaşmaları, İslamcılık fikrinin etkisini kaybetmesine neden olmuştur (Akgül Ünsal, 2020, s. 195). Türkçülük fikir akımı, Osmanlı Devleti’nin farklı din ve milletlerden oluşan kozmopolit yapısına yönelik verilen tepki, yaşanan toprak kaybı, çağdaşlaşma hareketleri, Müslim ve gayrimüslim halkların sergilediği milliyetçi hareketler ve aynı zamanda Batı’da yürütülen Türkoloji çalışmaları gibi durumların etkisiyle doğmuştur (Sarınay, 1999, s. 25-26). Önceki dönemlerde takip edilen Osmanlıcılık ve İslamcılık fikir akımlarının abartılarak Türklerin kendi ülkelerinde geri planda bırakılması, yabancılara verilen kapitülasyonlar nedeniyle kendi ülkelerinde kendilerini yabancı gibi hissetmeleri de Türkçülük akımının gelişmesinde yadsınamayacak faktörler olarak öne çıkmaktadır. Bu akım;

Osmanlı İmparatorluğu'nun birlik ve bütünlüğünü sağlamada yetersiz kalsa da imparatorluk sınırları dâhilinde kurulmuş olan Türkiye Cumhuriyeti' ne ait kurucu ideolojiyi beslemesi açısından önem taşımakta ve yeni Türk devletinin kuruluşunda da önemli rol oynamaktadır (Çilliler, 2015, s. 60). Batıcılık fikir akımı, Osmanlı İmparatorluğu'nun geleneksel toplum yapısında meydana gelen karmaşa ve problemlerin çözümü için Türk aydınları tarafından ileri sürülen bir başka fikir akımıdır (Sarıbay, 1985, s. 51-52). Bu fikir akımı kısaca batılılaşma hareketi adıyla anılmış olsa da temel de batıdaki modern gelişmelerin takip edilmesi, devlet ve toplum üzerinde batıya yönelik bir yenileşme hareketinin oluşturulması gibi birtakım amaçları baz alan bir fikir hareketi olarak Osmanlı'nın dağılmasını engellemede yetersiz kalmıştır (Atasoy, 2019, s. 9). Osmanlıcılık, İslamcılık, Türkçülük ve Batıcılık fikir akımları tüm gayretlere rağmen devletin parçalanmasını engelleyememiş ve bu durum devleti çöküşe götürmüştür. Türkçülük akımı, Millî Mücadele'nin alevlenmesinde ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu aşamalarında etkisini devam ettirmiş, yeni bir fikir akımı olan Anadoluçuluk akımını da gündeme getirmiştir.

Dönemin koşulları doğrultusunda meydana gelen siyaset ve kimlik arayışlarına dair çözüm önerisi niteliğinde ortaya çıkan Anadoluçuluk akımı, coğrafyaya bağlı oluşan milliyetçiliğin savunulduğu bir düşünce sistemi olarak kendini göstermiştir. Esasında Anadoluçuluk fikri ile vatan, ulus ve ulusal coğrafya kavramları arasında bütünlük oluşturulmaya çalışılmıştır. Ulus devlet olma özelliği ve halka ulus olma bilincinin kazandırılması, Türkiye Cumhuriyeti'nin de kuruluş esasını temellendirmiştir (Akgül Ünsal, 2020, s. 193). Osmanlı Devleti'nin asli unsuru olmasına karşılık Türklerin uzun yıllar yönetim tarafından ihmal edilmiş olması halk arasında özgüven kaybına neden olmuştur. Mustafa Kemal Paşa henüz Millî Mücadele'nin başlangıcından itibaren halka özgüven aşılamaya çalışmıştır. Her fırsatta bunu dile getiren ulu önder, Türk tarihi ve Türk dili üzerine ilmi çalışmalar yaptırarak bu özgüveni bilimsel temeller üzerine oturtmaya gayret etmiştir. Halkının gözünde büyük bir saygınlığı olan Atatürk, *"Benim yaradılışımda fevkalade bir şey varsa Türk olarak dünyaya gelmemdir."* *"Benim hayatta yegâne fahrim, servetim Türklükten başka bir şey değildir."* (Bozkurt, 1995, s. 95) sözleri ile Türk Milletinin mensubu olmaktan gurur duyduğunu her fırsatta dile getirmiştir. Atatürk ayrıca *"Dünyanın bize hürmet göstermesini istiyorsak evvelâ bizim kendi benliğimize ve milliyetimize bu hürmeti hissen, fikren, fiilen, bütün iş ve hareketlerimizle gösterelim; bilelim ki millî benliğini bulmayan milletler başka milletlerin avıdır."* 1923 (Parla, 1997, s. 143) sözü ile de dünyadan saygı görmek için milli benliğe önem verilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Bu kapsamda Anadoluçuluk fikriyle ilgili olarak, Türk milleti arasındaki ulusal bilinci oluşturmada rol aldığı ve yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin sağlam temellerde yükselmesine olanak tanıdığı için bu fikir akımının önemli bir yere sahip olduğu söylenebilir. 1950'li yıllara gelindiğinde ise farklı görüşlerin benimsenmeye başlaması, Anadoluçuluk fikrinin yanında bir diğer akım olan Mavi Anadoluçuluk fikrini de ortaya çıkarmıştır.

Mavi Anadoluçuluk fikri, temelde medeniyetler beşiği olan Anadolu'yu coğrafi temelli bir vatan anlayışı çerçevesinde değerlendirerek Anadolu'nun tarihi değerlerinin ön planda tutulması gerektiği görüşünü ele alan bir fikir akımıdır. Ayrıca batılılaşmanın kaynağı olarak görülen Yunan medeniyetinin esas kaynağının Anadolu olduğunu, bu kültürel mirasın doğal sahiplerinin de Anadolu' da yaşayan halk olduğunu savunmuşlardır (Karacasu, 2009, s. 34-35; Yazıcı, 2011, s. 165; Koşar, 2018, s. 79). Bu fikir akımının savunuculuğunu; Halikarnas Balıkcısı (Cevat Şakir Kabaağaçlı), Azra Erhat ve Sabahattin Eyüboğlu gibi aydınlar üstlenmişlerdir. Aynı dönem içerisinde yurdunu sevip sahiplenilen, ülkesinin tanıtılmasında etkin olan her bireyin mavi ismiyle anılması, "Mavi Anadoluçuluk" isminin ortaya çıkışında etkili olmuştur (Koşar, 2018, s. 84).

Mavi Anadoluçular, Türk Tarih Terzi'ni reddetmemiş, tezin savunduğu Anadolu uygarlıklarını Türk kökenli olarak belirleyen tarihsel anlayışı kabul etmeyerek yerine Anadolu'da yaşayan uygarlıkların birikimleri sonucu oluşan Anadolu halkının varlığını kabul etmişlerdir (Yazıcı, 2011, s. 165).

Anadolu toprakları üzerindeki bu uygarlıklara ve uygarlıkların kalıntlarına sahip çıkarak kültürel mirasın halka tanıtılması gerekliliğini savunmuşlar ve bu kapsamda çalışmalarını sürdürmüşlerdir. Bu durum hakkında bir Anadolu uzmanı ve sevdalısı olan Halikarnas Balıkcısı; Anadolu topraklarında Hitit, Lidya, Frigya, Karya ve Yunan gibi birçok uygarlığın yaşadığını, zaman içinde bu uygarlıklara ait ortak bir kültürün oluştuğunu ve zamanla bu kültürel birikime ulaşıldığını savunmuştur. Bu görüş doğrultusunda Anadolu'nun pek çok uygarlığa ev sahipliği yaptığını, birçok bilgi ve kültürün bu topraklar üzerinde temellendirildiğini ve bu açıdan Anadolu kültürünün araştırılması gerektiğini ortaya çıkarmış (Yetkin, Yılmaz ve Kozak, 2018, s. 131) ve bu durumu şu sözleriyle dile getirmiştir: “*Gilgamiş Destanı, Hititlerin komşusu Hurriler tarafından Hurriceye çevrilmişti. Bu iş İ.Ö. 2000 yılından az önce oldu. Sonra Gilgamiş Destanı Hititçeye çevrildi. Hititler de Anadolu'nun her yerine nüfuz etmişlerdi. İmkân var mıydı ki Anadolulu Homeros bu efsaneleri duymamış olsun? Zaten İlyada'da ve hele Odisseia'da yazılmış olanlar, Homeros'un Gilgamiş efsanelerini çok iyi bildiğini kanıtlar*” (Balıkcı, 2001, s. 168). Sabahattin Eyüboğlu ise, Anadolu topraklarının geçmişinde bulunan değerleri benimseyerek bu değerleri yeniden canlandırmayı ve ortaya çıkarmayı amaçlamış, böylelikle kültürel bağı güçlendirmeye çalışmıştır (Koşar, 2018, s. 81).

Kısaca Mavi Anadoluocular, batılılaşmanın yanı sıra Anadolu'yu ve Anadolu kültürünü temele almışlardır. Ülkemizin en güzel yöreleri, doğal ve tarihi güzellikleri, arkeolojik ve turistik açıdan dikkat çeken antik kentler, ören yerleri, müze vb. kültürel kaynakları eserlerinde yansıtarak, temel aldıkları düşüncelerini savunmaya gayret etmişlerdir. Bu bağlamda, Mavi Anadoluçuluk hareketinin özellikle tarih, medeniyet ve kültürü konu alan bir fikir akımı olarak ortaya çıktığı söylenebilir. Savundukları bu düşünceler yardımıyla eski-yeni arasındaki benzerlik ve farklılıklardan yola çıkarak geçmiş ve gelecek arasında bağlar kurmayı ayrıca yeniden yapılanmak amacıyla da eğitim, kültür ve ortak bir tarih bilincinin oluşturulmasını amaçlamışlardır.

Mavi Anadoluçuluk fikri, ders kitaplarında da kendisini hissettirmiştir. Özellikle edebiyat ve tarih ders kitapları, Mavi Anadoluçuluk fikirlerinin rahatlıkla yer bulduğu kaynaklar olmuştur. Sosyal bilgiler ders müfredatında tarih konularının da yer alması, bu fikrin sosyal bilgiler ders kitaplarını da etkilemesine neden olmuştur.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışma, tarihsel bilinç ve ortak kültürün oluşturulmasında önemli bir noktada bulunan Mavi Anadoluçuluk fikir akımının sosyal bilgiler ders kitaplarına ne ölçüde yansıdığını belirlemek amacıyla yürütülmüştür. Mavi Anadoluçuluk Hareketi, eski-yeni arasındaki benzerlik ve farklılıklardan yola çıkarak geçmiş ve gelecek arasında bağlar kurmayı, yeniden yapılanmak amacıyla da eğitim, kültür ve ortak bir tarih bilincinin oluşturulmasını amaçladığı için tüm bu düşüncelerin sosyal bilgiler ders kitaplarına yansımalarının önem arz ettiği ve alana katkılar sunacağı düşünülmektedir.

Bu çalışmanın ana problemi, “*Mavi Anadoluçuluk akımı, sosyal bilgiler ders kitaplarına ne ölçüde yansımıştır?*” sorusu olarak belirlenmiştir. Ana problem etrafında oluşturulan alt problemler ise aşağıda yer almaktadır:

1. Mavi Anadoluçuluk fikir akımı, Sosyal bilgiler 4. sınıf ders kitabına ne ölçüde yansımıştır?
2. Mavi Anadoluçuluk fikir akımı, Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabına ne ölçüde yansımıştır?
3. Mavi Anadoluçuluk fikir akımı, Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabına ne ölçüde yansımıştır?

4. Mavi Anadoluçuluk fikir akımı, Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabına ne ölçüde yansımıştır?

Sınırlılıklar

Araştırma sürecinde iki önemli sınırlılık durumu ortaya çıkmaktadır. Bu sınırlılıklardan *ilki*, Milli Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye kurulu kararıyla 2018-2019 eğitim-öğretim yılında sosyal bilgiler derslerinde okutulmak üzere ders kitabı olarak kabul edilen ve beş yıl süreyle kullanımına izin verilen,

- Sosyal Bilgiler 4. sınıf Tuna Yayıncılık,
- 5. sınıf Anadol Yayıncılık,
- 6. sınıf Anadol Yayıncılık,
- 7. sınıf Ekoyay Yayıncılığa ait ders kitaplarının incelenmesidir.

İkinci sınırlılık ise; Sosyal bilgiler ders kitapları içerisinde yer alan ‘Kültür ve Miras’ öğrenme alanının/ünitesinin çalışma kapsamında değerlendirilmesidir.

Yöntem

Tarihsel bilinç ve ortak kültürün oluşturulmasında önemli bir noktada bulunan Mavi Anadoluçuluk fikir akımının sosyal bilgiler ders kitaplarına ne ölçüde yansıdığını belirleyebilmek amacıyla nitel araştırma kapsamında yürütülen bu çalışmada, dokümantasyonun birincil kaynağına erişim gerçekleştirildiği için doküman incelemesi yöntemi tercih edilmiştir. Doküman incelemesi veya analizi olarak bilinen bu yöntem; tek başına bir araştırma yöntemi olarak değerlendirilebileceği gibi diğer nitel yöntemlerin kullanıldığı durumlarda ek bilgi kaynağı olarak da kullanılabilir. Bu yöntem, araştırılmak istenen olgu veya olaylara yönelik bilgi içeren yazılı materyallerin analizlerini içermektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s.189). Araştırmacılar genellikle kendilerinden önce yapılmış olan araştırmaları inceler, literatürü tarayıp gözden geçirir ve bu bilgileri de araştırmalarına dâhil ederler. Kısaca bu durum analitik bir yöntemi kapsamaktadır (Kıral, 2020, s.175).

Doküman inceleme sırasında araştırmacı, ihtiyaç duyacağı veriyi gözlem ve görüşmeye gerek kalmadan elde edeceği için (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s.189- 190) çalışma verileri olarak, 2018-2019 eğitim-öğretim yılında sosyal bilgiler derslerinde okutulmak üzere beş yıl süreyle kullanımına izin verilen 4,5,6. ve 7. sınıf ders kitapları belirlenmiştir.

Bu kapsamda belirlenen sosyal bilgiler ders kitapları, Mavi Anadoluçuluk fikir akımı açısından incelenmiş ve birtakım verilere ulaşılmıştır. Bu veriler, nitel veri analiz teknikleri içerisinde yer alan betimsel analize tabi tutulmuştur. Betimsel analiz, elde edilen verileri düzenleyip yorumlayarak okuyucuya sunmayı amaçladığı için bu çalışma verilerinin incelenmesi noktasında da tercih edilmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2008, s. 239).

Bulgular

Mavi Anadoluçuluk akımının temel aldığı ‘Kültür, Uygarlık Anlayışı, Tarih’ konuları kapsamındaki fikirlerin, Sosyal bilgiler (4,5,6. ve 7. sınıf) ders kitaplarına yansımalarına ait elde edilen bulgulara bu bölümde yer verilmiştir.

4.sınıf sosyal bilgiler ders kitabı üzerinde, ‘Mavi Anadoluçuluk’ fikir akımının izlerine ilişkin bulgular: Sosyal bilgiler 4.sınıf ders kitabında Mavi Anadoluçuluk akımı ile ilişkili olan konu ve açıklamalar Tablo 1.’de yer almıştır.

Tablo 1. Mavi Anadoluçuluk fikir akımı ile ilişkilendirilen 4.sınıf konuları

Sınıf	Öğrenme Alanı	Konu	Açıklama
4.Sınıf	Kültür ve Miras	Milli Kültür Ögelerimiz	Sayfa 38-39'da milli kültür öğelerinden; el oyması sandık, el dokuması halı, işlemeli yelek, kahve değirmeni, kahve fincanı ve çeyiz sandığına dair görsel ve bilgilendirmeler yer almaktadır.
			Sayfa 40'ta Isparta Belediyesi tarafından 2013 yılında hizmete açılan Isparta Etnografya Müzesi'ne yönelik görsellere ve bilgilendirmelere yer verilmiştir.
			Sayfa 41-42'de Mardin ve Kasımiye Medresesi'ne ilişkin fotoğraflar ve bilgilendirmeler bulunmaktadır.
			Sayfa 43'te Türk kültürünün en önemli geleneklerinden biri olan bayram kutlama törenlerinin tanıtım bilgilerine ve törenlerle ilgili görsele rastlanmıştır.
		Geçmişten Bugüne Çocuk Oyunları	Sayfa 44-45-46-47'de milli kültür öğelerinden biri olan çocuk oyunlarını tanıtan bilgilendirmeler ve oyunlara yönelik görsellerin olduğu gözlenmiştir.

Tablo 1. incelendiğinde; sosyal bilgiler 4.sınıf ders kitabının 'Kültür ve Miras' öğrenme alanı içerisinde (s. 38-39); Türk ve Anadolu kültürünü oluşturan birtakım (el oyması sandık, el dokuması halı, işlemeli yelek, kahve değirmeni, kahve fincanı, çeyiz sandığı vb.) milli kültür öğelerine yer verildiği görülmektedir. Ders kitabında, milli kültür öğelerinin önemi üzerinde durulmuş ve Türk milletinin zengin kültürü detaylı olarak yer bulmuştur. Ayrıca, Türk konukseverliğinin sembolleri arasında değerlendirilen kahve kültürü ile çeyiz hazırlıkları ve çeyizlerin sandıklarda saklanması da Türk kültürü için önemli gelenekler olduğundan bahsedilmiştir. Mavi Anadoluçuluk akımının savunucularından olan Azra Erhat, ... *"Çünkü kültürün başı sonu, başlangıcı bitişi yoktur, insan bir kültürün içinde doğar, anasının ağzından duyduğu ninniden tut da, her gün içinde yaşadığı çevreden gelen algılar etkilerle beslenir ömür boyunca. Kendi ulusal kültüründen başka kültürlerle de alışverişe girebilir, onlardan da bir şeyler alıp faydalanabilir, zenginleşebilir. Ne var ki bir insana kültürlü diyebilmek için, o insanın taşıdığı kültürün bilincine varması gerekir"...* (Erhat, 1996b, s.120) sözleriyle kültürün ve kültürel değerlerin önemine dikkat çektiği ve bu görüşün ders kitabında ele alınan bölümleri destekler nitelikte olduğu söylenebilir.

Ders kitabının 40.sayfasında, Isparta Etnografya Müzesi' nin görüntüleriyle birlikte müzeyi tanıtan kültürel değerler (el dokuması halılar, giysiler, kahve ve mutfak kültürlerini yansıtan eşyalar vb. öğeler) ile davranış örneklerine (kız isteme, kına, düğün vb. çeşitli geleneksel törenler) yönelik birtakım kalıntıların ve canlandırmaların bulunduğu belirtilmiştir. 41 ve 42. sayfalarda ise, Mardin, mimari yapısı ve Kasımiye Medresesi'ne ilişkin bilgiler ele alınırken diğer taraftan da Mardin'de yaşamış uygarlıklardan Artuklular'a, Kasımiye Medresesi'nin tamamlandığı dönem uygarlığı olan Akkoyunlular'a ve medresenin yıkılışında etkin olan Moğollara ait bilgi ve kalıntılara değinilmiştir. Mardin toprakları üzerinde yaşamış olan uygarlıkların Mardin' in bugünkü haline gelmesinde ve Anadolu kültürünün oluşumunda etkili olmaları ve bu uygarlıklara ait kalıntıların müzelerde korunması, kültürel bütünlük açısından önemli görülmektedir. Mavi Anadoluçuluk akımının temsilcilerinden Azra Erhat' ın ... *"Eski bir uygarlık belirtisinin, bir anıtın, bir yapıtın Türk olması için, Asya'dan gelme Türk ırklı, Türk kökenli uluslarca yapılmış olması gerekmez. Irklar, kökenler, kaynaklar onca karışıktır ki, kim Türk, kim değil diye kesinlikle saptanamaz bugüne bugün. O halde,*

ulusçuluğun olumlu, verimli ve tek bilimsel sayılabilecek yolu yöntemi kafatasları ölçerek biçerek sonuçlar, gülünç ve güvenilmez sonuçlar çıkarmak değil, eskiden kalma anıt ve yapıtlara, yani her türlü uygarlık belirti ve verilerine yurdumuzda filiz vermişlerse, sahip çıkmaktır”... (Erhat, 1999, s.66) sözleri de bu durumun önemini ortaya koymaktadır. Azra Erhat (1996) kültürle ilişkili olarak diğer bir görüşünde de geçmişten bugüne ortaya çıkarılan tüm kanıtların yanı sıra arkeolojik kalıntı, sanat eserleri, inanç ve yaşam biçimleri ile dil ve kültür kaynaklı konuların tamamının düşünce dünyası açısından önemli olduğunu dile getirmiştir. İnsanların kendilerini ve çevrelerini anlayabilmek ve anlatabilmek için gerçekleştirmiş oldukları uğraşlar neticesinde kültürlerin oluştuğunu, böylelikle uygarlıkların meydana geldiğini savunmuş bu kapsamda da kültürü çalışmalarına konu edinmiştir (Erhat, 1996a, s.82-83).

Ders kitabının 43.sayfasında, kültürel geleneklerden biri olan bayram kutlamalarının ele alındığı görülmektedir. Türk ve Anadolu kültürünün en önemli gelenekleri arasında yer alan bayramlaşma ve bayram kutlamaları, kültürel bağı ve birlikteliği oluşturduğu için önem arz etmektedir. Kitabın 44,45,46. ve 47. sayfalarında ise, ‘Geçmişten Bugüne Çocuk Oyunları’ konu başlığı altında milli kültür öğelerinden biri olan çocuk oyunlarına yer verilmiştir. Tarih boyunca değişerek ve gelişerek bugüne aktarılan ve zamana bağlı olarak kimi zaman ortadan kalkan kimi zamansa çocuklar tarafından değiştirilerek varlığına devam eden çocuk oyunları, Anadolu kültürünü yansıtan önemli değerler arasında yerini almıştır. İnsanların bir araya getirilmesi ve paylaşımların sağlanması konusunda destekleri olan Mavi Anadolucuların esas amacının kültür ve kültürel bilincin kazandırılması olduğunu Azra Erhat, ... *“Bizde izine pek rastlanmayan bir merak varsa, o da yukarıda anlatmaya çalıştığım, toprağımızda yer etmiş geçmiş uygarlıkları ve kültürleri benimseme, yaşama merakıdır. Geçmiş günümüze karıştırmayı beceremediğimiz için kültürsüz kalıyoruz. Kültürsüz kalmak ne demek? Bence şudur: gördüğümüz bir yeri yalnız bugün olduğu gibi görmek, onun gözle görünen boyutlarına tarih, arkeoloji ve filoloji bilimlerinin sağlayabileceği derinlik boyutunu katamamak, dile getiremediğimiz bir put karşısında put gibi durmak, bilgisizliğin, kültürsüzlüğün kara duvarını aşamayp Romantiklerin övmekle bitiremedikleri geçmişi yaşama zevkine bir türlü varamamak. Birkaç dostla birlikte bizim her yıl yapmaya giriştiğimiz „mavi yolculuklar“ bu kültür zevkini tatmak içindir.”...sözleriyle ifade etmiştir. Bu konuları destekleyecek nitelikteki bir başka örnek ise; Sabahattin Eyüboğlu (1994)’nun ...“cenaze törenlerindeki ritüellerden halk danslarına, resimden mimari ve heykele; oyalı mendillerden nakışlara, kilimlere dokunan desenlere; türküden şiire; romandan öyküye; dile, ele ve gönle yansıyan her tür insani duygu ve davranışı”... sanat olarak değerlendirdiği ve yine sanatı, ...“insanın yaşamına güzellik ve anlam katan, günlerini birer boş zaman kırıntısı olmaktan çıkararak; çok kez bir türkü, bir oyalı mendil, bir güzel söz şiirli bir coşku”... (Eyüboğlu, 1994, s. 160) olarak ele aldığı görüşleri verilebilir.*

5.sınıf sosyal bilgiler ders kitabı üzerinde, ‘Mavi Anadoluculuk’ fikir akımının izlerine ilişkin bulgular: Sosyal bilgiler 5.sınıf ders kitabında Mavi Anadoluculuk akımı ile örtüşen konu ve açıklamalara Tablo 2.’de yer verilmiştir.

Tablo 2. Mavi Anadoluçuluk fikir akımı ile ilişkilendirilen 5.sınıf konuları

Sınıf	Öğrenme Alanı	Konu	Açıklama
5.Sınıf	Uygurlikları Öğreniyorum	Uygurlikları Öğreniyorum	Sayfa 34-35-36-37' de Anadolu uygurliklarından Hititler, Frigler, Lidyalılar, Urartular ve İyonlara ait fotoğraf ve bilgilendirmeler bulunmaktadır.
		Çevremizdeki Güzellikler	Sayfa 40-41'de ülkemizde yer alan doğal ve beşeri güzelliklere ilişkin çeşitli fotoğraflar ve tanıtıcı açıklamalara yer verilmiştir. Sayfa 43-44'te doğal ve beşeri güzelliklere yönelik olarak öğrencilere örnek teşkil etmesi amacıyla tasarlanan etkinliklere rastlanmıştır.
	Kültür ve Miras	Kültürel Zenginliklerimiz	Sayfa 45-46'da kültürel unsurlar arasında yer alan ve dünyanın en zengin mutfaklarından biri kabul edilen Türk mutfağına ait yemek örnekleri ile ilgili görsel ve bilgilendirmelere yer verildiği gözlenmiştir. Sayfa 46-47'de milli birlik ve beraberliğin oluşumunda önemli katkıları olan kültürel unsurlardan biri olan halk oyunları tanıtılmış ve oyunlara ait görseller yer almıştır.
		Kültürümüzü Tanıyalım	Sayfa 48-49'da milli kültür unsurları içerisinde yer alan el sanatlarına yönelik görseller ve ilgili açıklamalar bulunmaktadır. Sayfa 50-51-52-53'te Türk kültürünün geleneklerinden olan dini ve milli bayramlar, düğün ve asker uğurlama törenleri ile ilişkili görsel ve bilgilendirmelere ulaşılmıştır.

Tablo 2.'den yola çıkılarak; Sosyal bilgiler 5.sınıf ders kitabındaki 'Uygurlikları Öğreniyorum' konu başlığı içerisindeki 34, 35, 36 ve 37. sayfalarda, Anadolu uygurliklarından Hititler, Frigler, Lidyalılar, Urartular ve İyonlara ait tarihi kalıntı fotoğraflarına ve fotoğrafları destekler nitelikteki bilgilendirmelere yer verildiği görülmektedir. Bu bağlamda, Anadolu uygurliklarından her birinin kurulduğu bölgeler, siyasi, sosyal, ticari ve dini yapıları hakkında birtakım bilgiler de sunulmuştur. Aynı zamanda bu uygurliklara ait kalıntıların müzelerde sergilendiği bilgisinden yola çıkılarak müze gezilerinin önemi de belirtilmeye çalışılmıştır. Anadolu' da yaşamış olan uygurlikların Anadolu tarih ve kültürü açısından önemli olduğu fikrini benimseyen Mavi Anadoluçuların aşağıda verilen görüşleriyle ders kitabında incelenen konuların ilişkilendirilebileceği belirtilebilir. Azra Erhat (2003), Anadolu uygurliklarına verdiği önemi şu sözleri ile dile getirmektedir: ... *"Türkiye'de bütün Türkiye'nin derinliğine giden bir tarih bilinci uyandırmıştır, tarihi sevdirmiş, benimsetmiştir, hem bu toprağın tarihini dar sınırları ile yalnız bir Türk ulusunun ya da ırkının tarihi olarak değil, yüz yılları kaplayan bir uygurlik tarihi olarak anlamıştır. Işık tuttuğu savlar üstünde durmağa değer, kurduğu köprülerin sağlamlığı Anadolu'da bugün bulunmakta olan ve yarın daha da çok sayıda ortaya çıkarılacak olan anıtlarla pekiştirileceğe benzer. Yakın zamanda bir Hitit uygurlığı kadar önemli bir Lykia uygurlığına tanık olacağına benzeriz"*... (Erhat, 2003, s. 87).

Halikarnas Balıkcısı (2001) ise benzer bir görüşte bulunarak Anadolu uygurliklarının önemine; ... *"Ta baştan açıklandığı gibi Anadolu eski taş devrinden beri akla gelen bir uygurliklar çağlayanı, birbiri ardına gelen bir uygurliklar sentezidir. Bunlar Hititler' den çok daha önce akmaya koyulan*

ve şimdi tarih ve arkeolojide Hitit, Frig, Lidya, İyon, Pers, Bizans, Selçuk ve Osmanlı diye adlandırılan ve birbirine katılıp birbiriyle kaynaşan uygarlıklardır. Uzayıp gelen bu zincirin baklalarının her biri, önceki baklaların ya da kuşakların kanında gelmiş ve daha önceki uygarlığın –iyi kötü- bir sonucu, semeresi olmuştur. Kişinin bu gerçeği inkâr etmesi, Türkiyeli bir Türk yurttaşı değilim demesine gelir. Böyle bir Türk yurttaşı kan ve uygarlık bakımından kendisinden öncekilerin varisi ve hatta yurdunun yurttaşı saymaması demektir...” (Balıkcı, 2001, s. 203-204). görüşü ile dikkat çekmiştir.

Halikarnas Balıkcısı bir başka görüşünde; ...“Türkler dediğimizde günümüzde Anadolu’da yurtlanmış olan bizlerin salt Selçuk ve Oğuz kanından olduğumuz anlaşılmasın. Anadolu’yu önce adaletleri ve dinsel olduğunca ulusal hoşgörülerini ve sonra askeri güçleriyle elde eden Türkler olsa olsa iki, üç milyon insandan oluşuyordu. O zaman Anadolu’nun toplam sayısı yirmi üç milyondur. Ataları ta Hitit ve Hititlerden önceki uluslara, Babillilere, Asurlulara, Frigyalılara, İonia ve Dorlarla Lidyalılara ve hatta Amazonlara, Simeryenlere ve Goltlara dayanan Anadolu halkına Türkler karıştı ve dillerini Anadolu’ya yaydı. Türklerden önce, örneğin Hititler döneminde Anadolu iki yüzyıldan çok bağımsız kalmamıştı. Ancak Türkler zamanındadır ki, Anadolu yedi yüzyıl bağımsız kalmıştır. Unutmamalı ki, yeniçerilerin çoğu hristiyan halkından devşirildi. Ancak burada kandan söz etmiyoruz; kültürden söz ediyoruz. Kültürünse soyla ilgisi yoktur. Onun için yeniçeriler de Türk’türler...” (Balıkcı, 2008, s.191). sözleriyle Anadolu uygarlıklarının, Anadolu halkının ve kültürünün oluşumuna olan etkilerini yansıtmıştır.

Melih Cevdet Anday (1996) ise; ...“Oturduğun yeri yurt bileceksin! O yerin kültürünü benimseyeceksin! İngilizler, Ada’nın tarihini kendi tarihleri olarak beller ve belletirler. Nitekim çağdaş bir ulus yaratma devriminin öncüsü Mustafa Kemal Atatürk, eski Anadolu uygarlıklarını öğrenme ve özümseme yolunu açmıştır. Yoksa o güne değin Hititlerle, Hattilerle hiç ilgilenen olmamıştı. Bizde arkeolojinin çağdaş bilimler arasında öne çıkması da Anadolu uygarlıklarını benimseme akımının sonucudur. O günler Prof. Köprülü’nün bir sözü kulağıma gelmişti; demiş ki, ‘Bu bücür insanların torunu olmaya da gönlüm bir türlü razı olmuyor.’ Hititlerin bücür olup olmadıklarını bilmiyorum, ama Anadolu’da Hititlerin bir kıyıya uğradıklarına dair bir bilgimiz olmadığına göre, bu halk sonradan gelenlerle karışıp yaşamını sürdürmüştür diyebiliriz”... (Anday, 1996). sözleriyle Anadolu’da yaşayan uygarlıkların, Anadolu halkını oluşturduğunu ve bu açıdan Anadolu uygarlıklarına önem verilmesi gerektiğini belirtmiştir.

Eyüboğlu (1956) Anadolu uygarlıklarının Anadolu tarihine olan etkisine ilişkin;...“Bu memleket niçin bizim? Dört yüz atıyla Orta Asya’dan gelip fethettiğimiz için mi? Böyle diyenler gerçekten benimsemiyor, ama yurt saymıyorlar bu memleketi. Gurbette biliyorlar kendilerini yaşadıkları yerde. Hititler, Frikyalılar, Yunanlılar, Farslar, Romalılar, Bizanslılar, Moğollar da fethetmişler Anadolu’yu. Ne olmuş sonunda? Anadolu onların değil, onlar Anadolu’nun malı olmuş. Bu memleket bizim olduğu için bizim, fethettiğimiz için değil. Aramızda dışarıdan gelmeler çoğunluk olsa bile –ki değil elbette- kaynaşmış, halleşmiş hepsi. Fetheden de biziz artık, fethedilen de. Eriten de biziz, eriyen de. Biz bu toprakları yağurmuşuz, bu topraklar da bizi. Onun için en eskiden en yeniye ne varsa yurdumuzda öz malımızdır bizim. Halkımızın tarihi Anadolu’nun tarihidir.”... (Eyüboğlu, 1956, s. 9-10). görüşünü belirterek bu durumun önemine dikkat çekmiştir.

Ders kitabında ‘Çevremizdeki Güzellikler’ konu başlığı altındaki 40 ve 41. sayfalarda, öğrencilerde mekâna dair bir bilinç oluşturabilmek amacı ile doğal ve beşeri güzellikler hakkında açıklamaların verildiği ve birtakım görsellerden faydalandığı tespit edilmiş, Anadolu’nun kültürel kaynakları tanıtılmıştır. Ayrıca 43 ve 44. sayfalarda ise, doğal ve beşeri güzelliklerin öğrenilmesi açısından öğrencilere örnek oluşturabilecek etkinliklerin tasarlandığı belirtilmiştir. Mavi Anadoluçular; Anadolu’nun tarihini, coğrafyasını ve kültürünü bir bütün olarak değerlendirdikleri için doğal ve

beşeri unsurların konu alındığı noktalarda Mavi Anadoluçuluk akımının izlerinin ortaya çıktığı söylenebilir. Halikarnas Balıkcısı' nın; ...*"Dünyanın neresinde olursa olsun insan bir yere gitti miydi, o yere gider. Bu laf mı sanki? Bunu bilmeyecek ne var? Ama Anadolu'da bir yere gidildi miydi aynı yerde en az üç dört âleme birden gider. Bir âlem düşünce ve felsefe âlemidir. Bir âlem de tarihsel âlemdir. Sonra bir yerin efsaneler âlemi vardır. Bunlardan başka bir yerin doğal güzellikler âlemi vardır. Bu birkaç âlem başka yerlerde de vardır. Ama dünyanın hiçbir yerinde, Anadolu topraklarındaki kadar zengin değildir."*... (Balıkcı, 2011, s. 37). görüşü bu anlamda örnek olarak ele alınabilir.

'Kültürel Zenginliklerimiz' konu başlığı altında 45 ve 46. sayfalarda, dünyanın en zengin mutfaklarından biri kabul edilen Türk mutfağının yemek örneklerine ilişkin görsel ve bilgilendirmelere yer verildiği gözlenmiştir. Türkiye üzerinde birçok uygarlığın yaşamış olması, kültürel zenginliği artıran en önemli sebepler arasında yerini almakta ve bu durum yemek kültüründeki çeşitliliği de etkilemektedir. Bu açıdan yemekler de kültürel öğeler arasında yerini korumaktadır. 46 ve 47. sayfalara gelindiğinde, halk oyunlarının ele alındığı belirlenmiştir. Kültürel unsurlardan bir diğeri olan halk oyunları, milli birlik ve beraberliğin oluşumu açısından önemli kabul edilmektedir. Halk oyunlarında eski dans izlerine ve geçmiş uygarlıkların hareketlerine rastlanıldığı için kültürel anlamda geçmiş ile bugün arasında bağ oluşturduğu söylenebilir. Aynı konu başlığı altında sayfa 48 ve 49'da ise, milli kültür unsurlarından biri olan el sanatları ele alınmıştır. El sanatları kültürel birikimin oluşturulması noktasında etkili olduğu için önemli kültür unsurları arasında değerlendirilmiştir. Bir başka konu başlığı olan 'Kültürümüzü Tanıyalım' a ait 50, 51, 52 ve 53. sayfalar incelendiğinde, Türk kültür geleneklerinden olan dini ve milli bayramlar, düğün ve asker uğurlama törenlerine yönelik görsellere ve bu gelenekleri tanıtmak amacı ile bilgilendirmelere ulaşılmıştır. Ders kitabında ele alınan konuların ortak noktası ise kültür anlayışını temel almalarıdır. Kültüre ve kültür unsurlarına önem veren ve bu durumu çalışmalarında sık sık dile getiren Mavi Anadoluçularda Eyüboğlu (1956); ...*Sayırsız devletler, medeniyetler bizim sırtımızda yükselmiş, bizim sırtımızda çökmüş. Yetmiş iki dil konuşmuşuz Türkçe' de karar kılmadan önce. Hepsinin tadı kalmış damağımızda. Aylarımızın, köylerimizin, kentlerimizin adlarına bakın. Ne değişik eller, ne değişik halk oyunlarında tutuşmuş, ne horonlara, ne halaylara girmişiz. Doğuyla Batı sarmaş dolaş olmuş bizim içimizde. Ya o ya bu değil, hem o hem buyuz biz. ... Biz bir başka türlü Türk, bir başka türlü Müslümanız. Mayamızda en ağır basan, bu medeniyetler beşiği Anadolu'dur."*... (Eyüboğlu, 1956, s. 9-10). görüşü ile gelenek görenekte dahil her unsurun önemli olduğunu ve bu unsurların kültürümüzü oluşturmada önemli bir yere sahip olduğunu ifade etmiştir.

Erhat' a göre ise gelenek ve göreneklere verilen önem şöyle dile getirilmiştir; geleceğin sağlam temellere oturtulabilmesi, idrak edilebilmesi için geçmiş değerlere sahip çıkmak gerekmektedir. Bugünün ve geleceğin oluşturulması aşamasında geçmişten elde edilen birikimlere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu aşamada geleneklerin önemi ortaya çıkmakta, gelenekler yardımıyla insanlar hem kişisel var oluşları hakkında hem de içinde bulunduğu toplumun uygarlık seviyesinin artırılması aşamasında birtakım çabalar bulmaya başlamaktadır (Erhat, 2003, s. 109).

6.sınıf sosyal bilgiler ders kitabı üzerinde, 'Mavi Anadoluçuluk' fikir akımının izlerine ilişkin bulgular: Sosyal bilgiler 6.sınıf ders kitabında Mavi Anadoluçuluk akımı ile ilişkilendirilen konu ve açıklamalar Tablo 3.'te yer bulmaktadır.

Tablo 3. Mavi Anadoluçuluk fikir akımı ile ilişkilendirilen 6.sınıf konuları

Sınıf	Ünite	Konu	Açıklama
6.Sınıf	Tarihe Yolculuk	Orta Asya'da Kurulan İlk Türk Devletleri	Sayfa 47' de Uygurlar dönemine ait Göç Destanı ele alınmıştır.
		Türklerin İslamiyet' i Kabulü	Sayfa 53 ve 54'te Türklerin islamiyeti kabulüne dair bilgilere yer verilmiştir.
		Yeni Yurt Anadolu	Sayfa 61-62' de Türkiye Selçuklu Devleti ve o dönemde yapılan mimari eserlere ilişkin fotoğraflar ve bilgilendirmeler bulunmaktadır. Sayfa 63'te Anadolu'da sosyal, kültürel ve dini alanlarda çalışmalar yapan; Mevlana, Ahi Evran, Yunus Emre ve Hacı Bektaş-ı Veli gibi kişilere ilişkin tanıtıcı metinlerine yer verilmiştir.
			Sayfa 64-65'te Türkiye Selçuklu Devleti döneminde yapılan medrese, kümbet, külliye, cami vb. tarihi eserlere ait görsel ve açıklamalarının yer aldığı görülmüştür.

Tablo 3. incelendiğinde, sosyal bilgiler 6.sınıf ders kitabında 'Orta Asya'da Kurulan İlk Türk Devletleri' konu başlığı altındaki 47. sayfada, Uygur Devleti döneminde kaleme alınmış olan Göç Destanı' na ait birtakım bilgilerin yer bulduğu gözlenmiş ve bu destan yazılı edebi ürünler arasında değerlendirilmiştir. Edebi ürünler aracılığı ile geçmiş toplumlara yönelik birçok bilgiye ulaşım kolaylaştırıldığı için edebi ürünler pek çok farklı alanda da kullanılabilir olmuştur. Mavi Anadoluçuluk fikir akımının, tarihin ve kültürün anlaşılması noktasında edebi eserlerden faydalanmayı öngörmesine aşağıda belirtilen Azra Erhat' ın görüşü örnek olarak verilebilir:

... "Edebiyat bilimi şöyle bir ilkedan yola çıkmış: Yazılı her eser yazarının özelliklerini yansıtmakla kalmaz, çevresinde geçerli görüşlerin, davranış ve tutumun da bir yansımasıdır, yani kısacası şu ki, belli bir zamanda kaleme alınmış belli bir eseri incelemekle o zamanın tüm toplumunu da gözümüzde canlandırabiliriz. Tarih yalnız tarihçilerin çizdikleri bir süreç değildir, yani tarih soyut değildir, her yazıdan tarihsel bir sürü sonuç çıkarılabilir ve asıl tarihi yansıtan yazarlardır, şairlerdir, sanatçılardır. Çünkü çevrelerinin gerçeklerini en canlı, en sürekli olarak dile getiren onlardır. O halde bir çağın, bir dönemin portresini çizmek için asıl onlara başvurmalı. Edebiyat, tarihin en belirgin, en somut aynasıdır: Edebiyat eserlerini yalnız öğretim malzemesi olarak ele almamalı, daha öteye gitmeli, insanın da, toplumun da eğilimlerini, görüşlerini bize anlatacak onlardır çünkü. Dil yalnız insana özgü bir veri, bir yetidir: dilden başka aracımız yoktur anlamak ve anladığımızı birbirimize aktarmak için. Dil ve üslup, onlardan yola çıkıp incelendi mi, bütün bir ulusun, bir çağın tutumu açıklanabilir."... Erhat, 1996 b, s. 127-128).

'Türklerin İslamiyet' i Kabulü' konu başlığı altında sayfa 53 ve 54'te Türklerin İslamiyet'le tanışmalarına dair bilgiler ele alınmıştır. Mavi Anadoluçular İslamiyet'i eleştirel İslamiyet dahil birçok dini ayrı olarak değil bir bütün haliyle yani Anadolu tarihi içerisinde değerlendirmişlerdir. Eyüboğlu' nun aşağıda verilen görüşü bu durumu açıklar niteliktedir:

... "Halkımızın tarihi Anadolu'nun tarihidir. Paganmışız bir zaman, sonra Hristiyan olmuşuz, sonra Müslüman. Tapınakları kuran da bu halkmış, kiliseleri, camileri de. Bembeyaz tiyatroları dolduran

da bizmişiz, karanlık kervansarayları da, Kah bozkıra çıkmışız, kah mavi denize.”... (Eyüboğlu, 1956, s. 9-10).

‘Yeni Yurt Anadolu’ konusu içerisinde yer alan 61, 62, 64 ve 65. sayfalarda, Türkiye Selçuklu Devleti döneminde yapılan mimari eserlere ilişkin bilgiler bulunmaktadır. Geçmişte inşa edilen ve kültürel anlamda önem taşıyan mimari eserler, geçmiş ile gelecek arasında köprü oluşturacağı için bu mimari yapıların değerinin bilinip korunmasının önemi ortaya çıkarılmaktadır. Bu durumun Mavi Anadolucuların kültürün oluşumunda eskiden kalma yapıların etkili olduğunu belirtmiş oldukları görüşleriyle örtüştüğü belirtilebilir. Azra Erhat’ ın aşağıdaki görüşleri bu duruma örnek teşkil etmektedir:

... “O halde, ulusçuluğun olumlu, verimli ve tek bilimsel sayılabilecek yolu yöntemi kafatasları ölçerek biçerek sonuçlar, gülünç ve güvenilmez sonuçlar çıkarmak değil, eskiden kalma anıt ve yapıtlara, yani her türlü uygarlık belirti ve verilerine yurdumuzda filiz vermişlerse, sahip çıkmaktır”... (Erhat, 1999, s.66).

... “Çünkü kültürün başı sonu, başlangıcı bitişi yoktur, insan bir kültürün içinde doğar, anasının ağzından duyduğu ninniden tut da, her gün içinde yaşadığı çevreden gelen algılar etkilerle beslenir ömür boyunca. Kendi ulusal kültüründen başka kültürlerle de alışverişe girebilir, onlardan da bir şeyler alıp faydalanabilir, zenginleşebilir. Ne var ki bir insana kültürlü diyebilmek için, o insanın taşıdığı kültürün bilincine varması gerekir.”... (Erhat, 1996 b, s.120).

‘Yeni Yurt Anadolu’ konusu içerisindeki 63. sayfada ise, Anadolu toprakları üzerinde sosyal, kültürel ve dini alanlarda çalışmalarıyla tanınan; Mevlana, Ahi Evran, Yunus Emre ve Hacı Bektaş-ı Veli gibi hümanizmi benimsemiş şahsiyetlere ilişkin tanıtıcı metinlerine yer verilmiştir. Mavi Anadoluculuk fikir akımı kapsamında hümanizm düşüncesine önem verilerek Türk büyüklerini ele alan çalışmalar yapıldığı için kitabın bu konularında Mavi Anadoluculuğun izlerine rastlandığı söylenebilir. Azra Erhat’ ın aşağıdaki görüşleri bu duruma örnek olarak gösterilebilir: ...Hümanizm Türk halk geleneği içerisinde Batıdan daha önce görülmüş ve herhangi bir kesintiye uğramadan halk arasında varlığını devam ettirmiştir. Mevlana, Yunus Emre, Köroğlu, Pir Sultan Abdal, Nasrettin Hoca gibi Türk büyükleri hümanizmin en güzel örneklerini vermişlerdir. Özellikle Mevlana ve Yunus Emre’nin esas düşüncelerinin tüm insanlığa yönelik olduğu belirtilmiştir. Ayrıca Türk büyükleri vasıtasıyla Türk milleti ile İslamiyet arasında “eşsiz uyum” un oluşturulduğu da dile getirilmiştir... (Erhat, 2003, s. 116-117). Erhat bir diğer görüşünde ise; ...Mevlana, Yunus Emre, Pir Sultan Abdal gibi mutasavvıflarla ilahi aşka dönük, mistik bir söylem boyutuna erişen hümanizm geleneğinin aslında “insanlık” düşüncesi olduğunu belirtmiştir... (Erhat, 2003, s. 147). Ayrıca Eyüboğlu’nun geçmişin kültür mirasına olan bakışını dile getirdiği aşağıdaki görüşü de örnek olarak verilebilir: ... *“Maziye dönüş mazinin zihniyetine dönüş olmamalıdır. Tarihî şuur eski dünyayı aynen yaşatmak değildir. Dünün kıymetlerini bugünün telâkkileriyle ölçmeliyiz. Maziye yaşatan tefsirdir. Eski güzelliklerin yeni manalarla dolması zaruridir... Maziden şunu alıp bunu bırakamayız. Mazi bir küldür. Füzuli’yi kendi dünyası içinde, kendi telâkkileriyle anlamalıyız... Yunus Emre’nin şiirini alıp dünya görüşünü bırakamayız. Mimar Sinan’ın camiini alıp mimari telakkisini bırakamayız. Her eseri kendi iklimi içinde mütalea etmek lazımdır... Füzuli yalnız tarihçilerin değil, bütün milletin, bütün Türk şuurunun malıdır ve hiç kimse Füzuli’ den zevk almak için Füzuli ’nin dünya görüşünü benimsemek mecburiyetinde değildir... Türk tefekkürünün Avrupalı olmasını istiyorsak onu kendi mazimizle beslemeliyiz.”... (Eyüboğlu, 1938, s. 384-385).*

7.sınıf sosyal bilgiler ders kitabı üzerinde, ‘Mavi Anadoluculuk’ fikir akımının izlerine ilişkin bulgular: Sosyal bilgiler 7.sınıf ders kitabında Mavi Anadoluculuk akımı ile örtüşen konu ve açıklamalar Tablo 4.’te belirtilmiştir.

Tablo 4. Mavi Anadoluçuluk fikir akımı ile ilişkilendirilen 7.sınıf konuları

Sınıf	Ünite	Konu	Açıklama
7.Sınıf	Tarihe Yolculuk	Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu	Sayfa 36' da Gaziantep'te kayı boyuna ait izlerin bulunduğu ve eski mezarlara rastlandığı, bu bilgilerin ise bir internet haberiyle duyurulduğu ele alınmıştır.
		Avrupa'daki Gelişmeler ve Osmanlı Devleti'ne Etkileri	Sayfa 66' da Leonardo Da Vinci'ye ait tablolara ve tasarımlara (uçuş makinası, denizaltı ve helikopter gibi araç tasarımları), sanatın önemine yer verilmiştir.
		Seyyahların Gözüyle Osmanlı	Sayfa 81' de Osmanlı dönemine ait sanat dalları hakkında bilgilendirmeler bulunmaktadır. Sayfa 86, 87, 88 ve 89' da Osmanlı dönemi han, hamam, kervansaray, cami gibi yapılardan ve Osmanlı dönemine ilişkin yeme-içme, sofr düzeni, kahve kültürü ve bayramlara ilişkin tanıtıcı metinlerine yer verilmiştir.

Tablo 4. incelendiğinde, sosyal bilgiler 7.sınıf ders kitabında 'Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu' konu başlığı altındaki sayfa 36' da, bir internet haberine yer verilmiştir. Haberin içeriğini, Gaziantep'te kayı boyuna ilişkin mezarlara ulaşılması oluşturmaktadır. Söz konusu mezarlar, ait olduğu toplum ve kültüre dair pek çok bilgiyi içermektedir. Kültür, toplumların tarihsel gelişim süreçleri içerisinde birtakım değerleri oluşturup gelecek nesillere ulaştıran unsurların bütünü olarak ifade edildiği için mezarlarda bu unsurlar içerisinde değerlendirilmektedir. Mavi Anadoluçulardan Azra Erhat, ... *"Ne var ki lâtincenin kendisinde cultus humanus civilisque (insana ve kentliye yakışır bir yaşama biçimi) cümlesini de, cultura est animi philosophia (eğitim, kültür ruhun erdemi, filozofisidir) cümlesini de buluruz, yani bu demektir ki aslında kültürün hangi alanda kendini belirttiği önemli değil de, ister toprak, ister tanrı, ister yaşam düzeninde bakım, dikkat, ilgi, kendini verme ve süreklilik önemlidir. Ancak bu görüşle kültür bir erdem olup hangi alanda olursa olsun ürün vermeyi, yoku var etmeyi başarmaktadır."*... (Erhat, 2003, s.83) görüşü ile kültürün farklı alanlarda ortaya çıkabileceğini, önemli olanın da sonucunda belirlenen hedeflere ulaşarak bir ürünün ortaya çıkarılacağını ifade etmiştir.

Sosyal bilgiler 7.sınıf ders kitabının farklı konu başlıkları altında yer alsalar da 66. ve 81. sayfalarında sanata ve sanatın önemine değinilmiştir. Leonardo Da Vinci'nin eserleri örnek olarak verilmiş ayrıca Osmanlı toplumundaki sanat dallarına açıklık getirilmiştir. Ders kitabında yer verilen sanata ilişkin konuların, Mavi Anadoluçuluk akımının esas aldığı düşünceleriyle örtüşmekte olduğu söylenebilir. Bu kapsamda Eyüboğlu' nun sanata yönelik takındığı tavır ... *"sanatta "yarar"ı aramaya başlar. Bu yarar, halkın bilinçlendirilmesi ve halka karşı sorumluluk duyulmasını önkoşul sayar. Başka bir deyişle, yeni ölçüt, sanatın pedagojik işlevidir. Doğa, doğaya dönüş, halkın doğal hayatında eğitilmesi (bu aynı zamanda Kemalist modelin "köylüyü köyünde modernleştirme" ilkesinin karşılığıdır) gibi vurgular, hem Hümanizmacıların kurucu öznesi olan Halikarnas Balıkcısı'na, hem de Rönesans hümanizminin doğaya dönüşü ile romantizmin doğa anlayışlarına bağlanır."*... (Ergül, 2014, s. 8) şeklinde ifade edilmiştir. Ayrıca Eyüboğlu, sanatı hem insanı yücelten hem de tüm olumsuzluklara karşın *"insanların kaderini değiştirme, daha aydın kafalar ve yürekler yaratma, dünyamızı saran karanlığı yenme çabasıdır."* (Eyüboğlu, 2000, s. 390) olarak dile getirmiştir. Bu

yönüyle sanata dair konuların ele alındığı bölümlerde Mavi Anadoluçuluk akımının etkili olduğu belirtilebilir.

'Seyyahların Gözüyle Osmanlı' konu başlığı altında 86, 87, 88 ve 89. sayfalarda, Osmanlı dönemine ait tarihi ve kültürel yapılar ile geleneklere yer verilmiştir. 6.sınıf ders kitabında da kültürel yapılar ele alındığı ve bu durumun Mavi Anadoluçuların görüşlerinde de yer bulduğu ifade edilmişti. 7.sınıf ders kitabındaki ele alınan konu ile 6.sınıftaki konunun benzerlik taşıdığı bu anlamda Mavi Anadoluçuların ilişki kurulan görüşlerinden bahsedilmesinin tekrara düşmeye sebebiyet vereceği için görüş örnekleri belirtilmemiştir.

Tartışma

Mavi Anadoluçuluk fikir akımının ele alındığı çalışmaların literatürdeki durumu incelendiğinde; erken Cumhuriyet yıllarının ulus-devletleşme sürecinde milliyetçilik ve milli kimlik üzerine düşüncelerini dile getiren Mavi Anadoluçuluk hareketinin incelenmesi (Yıldırım, 2012), Mavi Anadoluçuluk fikir akımı çerçevesinde Sabahattin Eyüboğlu' na yönelik eleştirel bakış açıları (Koşar, 2018), Halikarnas Balıkcısı'nın eserlerinde dile getirdiği Türk kimliğine ilişkin söylemler (Yazıcı, 2011), Halikarnas Balıkcısı'nın Turgut Reis adlı eserinin tarihî roman kavramı çerçevesinde ele alınması (Karataş, 2014), Halikarnas Balıkcısı'nın hikâye ve romanlarında mitolojik unsurların ele alınması (Kılıçaslan, 2010), Halikarnas Balıkcısı'nın eserlerinde rastlanan mitlerin izleri ve bu izlerin karşılaştırmalı mitolojiye katkısı (Sivri ve Kuşça, 2013), Sabahattin Eyüboğlu' nun geçmişe yönelik düşünceleri ve değerlendirmeleri (Akagündüz ve Akagündüz, 2011), dil, siyaset ve edebi eleştiri bağlamında Mavi Anadolu hareketinin incelenmesi (Ergül, 2014), Mavi Anadoluçuluk akımının Halikarnas Balıkcısı'nın yapıtlarındaki coğrafyaya etkisi (Apaydın, 2015), Hatem Türk' ün Bir Mavi Yolcu Sabahattin Eyüboğlu adlı eserinin değerlendirilmesi (Özkaya, 2017), Türk hümanizmi bağlamında Mavi Anadoluçuluk hareketinin incelenmesi (Akgün Ünsal, 2020) konularının ele alındığı görülmektedir. Mavi Anadoluçuluk fikir akımı ile sosyal bilgiler eğitiminin ilişkilendirildiği herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu kapsamda yapılan Sosyal Bilgiler Ders Kitapları Üzerinde "Mavi Anadoluçuluk" Akımının İzleri adlı çalışmanın alanda bir ilk olduğu ve literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Sosyal bilgiler ders kitapları Mavi Anadoluçuluk bağlamında irdelenmiş ve elde edilen bulgulardan yola çıkılarak aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

Mavi Anadoluçular; uygarlığın kökenlerinin Anadolu'da aranması gerektiğini savunarak Anadolu tarihi ve kültürüne yönelmişlerdir. Bu kapsamda Anadolu toprakları üzerindeki her bir değeri önemli görmüş ve eskiyi yaşatmayı amaç edinmişlerdir. Sosyal bilgiler ders kitaplarında yer verilen milli kültür değer ve faaliyetlerinden; gelenek- görenekler, tarihi kalıntı örnekleri ve kültürel unsurların, Mavi Anadoluçuların bu görüşleriyle örtüştüğü bulgusuna ulaşılmıştır. Mavi Anadoluçuların Anadolu ve Anadolu kültürüne ilişkin değerleri önemli görüyor olmaları ve her fırsatta bu durumu dile getirmelerinin, milli kültür öğelerinin yansıtılmasında etkili olabileceği fikrini ortaya çıkarmıştır. Bu bulgular ışığında, Mavi Anadoluçuluk fikrinin sosyal bilgiler ders kitapları aracılığıyla varlığını devam ettirmesi, öğrencilerde kültürel bilincin oluşumunu ve kültür aktarımını sağlayacağı için bu fikrin kitaplara yansımalarının faydalı olacağı sonucuna ulaşılmıştır.

Çalışmadaki bir diğer bulgu ise, sosyal bilgiler ders kitaplarında Anadolu uygarlıkları ile eski dönemlerde yaşamış uygarlıkların ele alındığı bölümlerin, Mavi Anadoluçuların temel aldığı görüşlerle ilişkilendirilme durumudur. Bu fikir akımının temeli, Anadolu'da yaşayan uygarlıkların kültürel birikimlerinin Anadolu halkını oluşturduğu ve bu anlamda da Anadolu' da yaşayan uygarlıkların (Hitit, Lidya, Frigya, Karya ve Yunan gibi birçok uygarlığın) araştırılması gerektiği

düşüncesidir. Ders kitaplarına yansıyan Mavi Anadoluçuluk fikirleri neticesinde öğrenciler, Anadolu'nun tarihi değerlerini benimseyeceklerdir. Bu kapsamda da kültürel değer ve geleneklerin uzun süreçler sonucunda oluştuğu, geçmiş ve bugün arasında bağ kurulduğu, birlikteliğin sağlanması için de bu kültürel bağa sahip çıkılması gerektiği gibi fikirlerin öğrencilere kazandırılacağı ortaya çıkarılmıştır.

Elde edilen bir başka bulgu, ders kitabında bahsi geçen doğal ve tarihi güzelliklere yönelik konular ile Mavi Anadoluçuların görüşleri arasında benzerlik kurulduğudur. Mavi Anadoluçuluk fikir akımı, Anadolu kültürünü ele alırken tarih ve coğrafi unsurları bir bütün olarak değerlendirdiği için öğrencilerin doğal ve beşerî çevrelerine yönelik farkındalık oluşturarak duyarlılık geliştirmeleri noktasında bu akımın etkili olacağı sonucuna ulaşılmıştır.

Ulaşılan başka bir bulgu ise, Göç Destanı'ndan bahsedilen bölümün Mavi Anadoluçuların edebi ürünlerin kullanım alanlarına yönelik görüşleri ile ilişkilendirildiği kısımdır. Ders kitaplarında edebi ürünlere yer verilmesinin, tarihin ve kültürün anlaşılması noktasında öğrencilere kolaylıklar sunacağı tespit edilmiştir.

Sosyal bilgiler ders kitaplarının incelenmesi sonucu ulaşılan bir başka bulgu, İslamiyet'e yönelik bir konunun Mavi Anadoluçuların görüşleri ile örtüştüğüdür. Mavi Anadoluçuluk akımında; İslamiyet ve İslam kültürü ele alınan, benimsenen bir konu olmamakla birlikte kültürü tanımlamak hususunda dinin öneminden bahsedilmiştir. Bu akımın, kültürel bütünlüğün sağlanması aşamasında dinin önemli olduğu ve dine olan hassasiyetin öğrencilere kazandırılmasında önemli rol oynayacağı ortaya çıkarılmıştır.

Ders kitaplarında yer verilen Mevlâna, Ahi Evran, Yunus Emre ve Hacı Bektaşî Veli gibi hümanizmi benimseyen önemli şahsiyetlerin Mavi Anadoluçuluğun görüşleri ile örtüştüğü elde edilen bulgulardan bir diğeridir. Mavi Anadoluçular hümanizm konusunda birçok çalışma yapmışlar ve hümanizmin öneminden bahsederken Mevlâna, Yunus Emre gibi önemli şahsiyetlerin fikir ve yaşam biçimlerini örnek olarak benimsemişlerdir. Bu konunun sosyal bilgiler ders kitaplarına yansımaları, öğrencilerin hümanizmi anlama ve benimseme noktasında Mevlâna, Yunus Emre, Hacı Bektaşî Veli gibi tasavvuf ehlinde faydalanabileceği sonucunu ortaya çıkarmıştır.

Mavi Anadoluçuların sanata verdikleri önem ile sosyal bilgiler ders kitaplarında yer verilen sanat dalları ve Leonardo Da Vinci'ye ait eserlerin benzeşmekte olduğu ulaşılan bir başka bulgudur. Öğrencilerin sanata olan ilgilerini artırabilme aşamasında Mavi Anadoluçuların fikirlerinin etkili olacağı görülmektedir.

Özetle; Mavi Anadoluçuluk fikir akımı diğer fikir akımlarına nazaran fazla rağbet görmese de Anadolu kültürünü, insanı, tarihi, coğrafyayı, sanatı, hümanizm düşüncesini, edebiyatı ve edebi ürünleri ele alması bakımından Anadolu'ya farklı bir gözle bakılmasını sağlayacağı için önemli görülmekte olan bir fikir akımı olarak değerlendirilebilir. Ayrıca Mavi Anadoluçuluk fikrinin sosyal bilgiler ders kitaplarına yansımalarının da öğrencilere birçok noktada fayda sağlayacağı söylenebilir.

Bu doğrultuda şu öneriler verilebilir:

- Mavi Anadoluçuluk fikir akımı, diğer fikir akımlarına nazaran sığ kaldığı için hakkında daha fazla araştırmanın yapılabileceği önerilmektedir.
- Mavi Anadoluçuluk akımının sosyal bilgiler dışında başka alanlardaki yansımaları da araştırılabilir.
- Mavi Anadoluçuluk fikir akımına yönelik öğretmen görüşlerinin alınabileceği çalışmalar yapılarak alana katkı sağlanabilir.

Kaynakça

- Akgül Ünsal, F. (2020). Türk hümanizmi bağlamında mavi Anadoluçuluk hareketi, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Kırıkkale.
- Anday, M. C. (1996). *Uygurluklar arasındaki etkileşimler*, Cumhuriyet Gazetesi.
- Anday, M. C. (2008). “Anadolu”, *Açık pencere*, İstanbul: Everest Yayınları.
- Atasoy, F. (2019). Osmanlı'nın dağılmasını engelleme çabası olarak üç siyasi fikir hareketi, *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 45, 1-21.
- Bozkurt, M.E. (1995). *Yakınlarından hatıralar*, İstanbul: Sel Yayınları.
- Creswell, J. W. (2013). *Araştırma deseni* (Çev Edt: Demir, S. B.). Ankara: Eğiten Kitap.
- Çilliler, Y. (2015). Modern milliyetçilik kuramları açısından 19. yüzyıl Osmanlı imparatorluğu fikir akımları, *Akademik İncelemeler Dergisi (Journal of Academic Inquiries)* 10 (2), 45-65.
- Ergül, S. T. (2014). Dil, siyaset ve edebi eleştiri bağlamında Mavi Anadolu hareketi, *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, 7 (19), s. 1-22.
- Erhat, A. (1996a). *İşte İnsan: Ecce Homo*, İstanbul: Adam Yayınları.
- Erhat, A. (1996b). *En hakiki mürşit: Anılar*, İstanbul: Cem Yayınevi.
- Erhat, A. (1999). *Homeros: Gül ile söyleşi*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Erhat, A. (2003). *Sevgi yönetimi*, İstanbul: Can Yayınları.
- Eyüboğlu, S. (1938). Yaşayan Mazi, *İnsan Mecmuası*, 5, 380.
- Eyüboğlu, S. (1956). “Bizim Anadolu”, *Yeni Ufuklar Yayınları*, 5(55), 742-756.
- Eyüboğlu, S. (2000). *Mavi I: Söz sanatları üzerine denemeler ve eleştiriler*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Halikarnas Balıkcısı. (2001). *Hey koca yurt*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Halikarnas Balıkcısı. (2011). *İmbat serinliği*, Ş. Gökova (haz.). Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Halikarnas Balıkcısı. (2008). *Anadolu'nun sesi*, Ş. Gökova (haz.). Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Karacasu, B. (2009). Mavi kemalizm, Türk hümanizmi ve Anadoluçuluk, A. İnsel (Ed.). *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Kemalizm 2.cilt içinde* (s. 334-343), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Karataş, Z. (2015). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri, *Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 62-80.
- Kıral, B. (2020). Nitel bir veri analizi yöntemi olarak doküman analizi. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15, 170-189.
- Koşar, E. (2018). Mavi Anadoluçuluk ve Sabahattin Eyüboğlu’na eleştirel bakışlar, *Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (17), 79-86.
- Kuran, E. (1997). *Türkiye'nin batılılaşması ve milli meseleler*, (2. Baskı), Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Müderrişoğlu, B. (2018). Tarım toplumundan bilgi toplumuna dönüşüm süreci ve kentsel organizasyonun kondratieff dalga modeli üzerinden okunması, *International Social Sciences Studies Journal*, 4(28), 6381-6394.
- Parla, T. (1997). *Atatürk'ün söylev ve demeçleri*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sarıncay, Y. (1994). *Türk milliyetçiliğinin tarihi gelişimi ve Türk ocakları*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Yazıcı, N. (2011). Halikarnas Balıkcısı'nın yazınsal eserlerinde Türk kimliğine ilişkin söylemler, *Türkbilgi Dergisi*, 22, 163- 170.
- Yetgin, D., Yılmaz, A. & Kozak, N. (2018). Türkiye’de Turist Rehberliğinin Öncüsü: Cevat Şakir Kabaağaçlı (Halikarnas Balıkcısı) . *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 29(1), 128-138. DOI: 10.17123/atad.441191.
- Yıldırım, E. (2012). Modern Cumhuriyetin kimlik arayışları: kayıp kimliğin peşinde mavi Anadoluçuluk hareketi, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul.

Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (11. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.